

Аннотація. Функція контролю являється затратною, і її основна задача состоит в обеспечении достижения целей организации. Сокращение расходов, связанных с системой контроля, существующей в организации, без потери результативности является актуальным вопросом. В статье получила дальнейшее развитие методика оценки затрат на проведение контроля, которая, в отличие от существующих, учитывает специфику работы различных групп персонала автотранспортного предприятия. Полученная методика позволяет предприятиям выявить резервы сокращения затрат на реализацию функции контроля, а также поможет повысить уровень эффективности их деятельности, конкурентоспособность и прибыль.

Ключевые слова: эффективность контроля, функционально-стоимостной анализ, кластерный анализ, затраты времени, значимость работ по контролю.

УДК 330.87

DOI: 10.30977/ЕТК.2225-2304.2020.35.0.32

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

БОЧАРОВА Н. А., кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Я. Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, ORCID 0000-0003-4371-0187

Анотація. У статті досліджуються глобальні тренди розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) з особливим акцентом на її екологічному аспекті. Проаналізовано основні етапи (оцінка власного екологічного втручання підприємства, мінімізація (компенсація) власного екологічного втручання підприємства, освітньо-популяризаційні заходи для клієнтів (споживачів), діяльність зі збереження зовнішнього середовища, впровадження ідей екологічних аспектів КСВ для колег та партнерів) та запропоновано алгоритм внесення екологічної складової до програми впровадження КСВ на підприємстві. Розроблено заходи, засновані на принципах «Зеленого офісу», для покращення екологічної політики підприємства та зниження впливу його діяльності на навколишнє середовище. Використання заходів із застосування нефінансової звітності та заходів «Ідеальний офіс – другий дім» на підприємстві сприятиме прозорості та повноті розкриття інформації про екологічну діяльність підприємства, прискоренню подання звітів до державних органів, покращенню умов діяльності співробітників, підвищенню ефективності праці робітників та зменшенню помилок під час розрахування фінансових показників, а отже, й зменшенню штрафів, доповненню економічних, соціальних та екологічних показників нефінансової звітності, а також розумінню показників екологічної звітності акціонерами, підприємствами-контрагентами, потенційними інвесторами та іншими стейкхолдерами. Результатом дослідження є вдосконалення програми впровадження корпоративної соціальної відповідальності в діяльність підприємства. Запропоновані пілотні проекти для підприємства за напрямками відповідальності та групами зацікавлених сторін, інтереси яких було задоволено. Вибрано головні напрями

розвитку програми КСВ (поєднання внутрішнього екологічного та зовнішнього філантропічного напрямів), розроблено конкретні заходи, визначено ефект від їх впровадження.

Ключові слова: концепція екологічної відповідальності, корпоративна екологічна відповідальність, стандарти, «Зелений офіс», нефінансова звітність.

Постановка проблеми. На сьогодні існує багато юридичних справ і відомо багато прикладів того, як підприємства експлуатували, зловживаючи, зовнішнє середовище, наносили йому шкоду, зокрема забруднювали річки, ґрунти, повітря, призводивши до вичерпування природних ресурсів, до вимирання тварин і птахів. Наслідки виробництва та підприємництва створюють загрозу здоров'ю і безпеці людини, шкідливо впливають на навколишнє середовище. Світ змінився: високий технологічний рівень породжує більше проблем, ніж може їх вирішити. Деякі галузі, зокрема видобувна, хімічна, паливно-енергетична, транспортна, а також численні підприємства обробної промисловості зробили значний внесок у те, що ми називаємо «кризою навколишнього середовища». На сьогодні необхідно, щоб бізнес усвідомив, що, якщо ми хочемо жити у придатному для нас навколишньому середовищі, бізнес повинен виробляти товари й послуги, а також отримувати прибуток у такий спосіб, який узгоджується із захистом та збереженням світу природи.

Важливою складовою корпоративної соціальної відповідальності є екологічна відповідальність, яка на сьогодні є предметом розгляду не лише біологічних, геофізичних, але й економічних і соціальних наук. Екологічна відповідальність виникла під дією екологічного законодавства: щоб уникнути санкцій, підприємства змушені були переглянути свою екологічну політику і вжити заходів для зменшення негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Але з часом ця відповідальність перестає бути чимось примусовим, вона перетворюється на внутрішні правила ведення бізнесу, засновані на моральних засадах. Нині під екологічною відповідальністю бізнесу розуміють дії, які приносять користь навколишньому середовищу (або зменшують негативний вплив бізнесу на навколишнє середовище) та виходять за межі того, що підприємства зобов'язані робити за законом. Процеси перевезення автомобільним

транспортом мають досить великий негативний вплив на навколишнє середовище, зокрема істотними викидами вуглецю до атмосфери.

Тому виникає потреба у розробленні заходів з посилення та прискорення впровадження екологічного аспекту корпоративної відповідальності в діяльність автотранспортних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських вчених питаннями впровадження КСВ у діяльність підприємств займалися Л. Бобко [1], С. М. Бондаренко [2], А. Зінченко [3], А. О. Харламова [4]. Особливостям екологічного аспекту КСВ присвятили свої дослідження такі автори, як Н. Ю. Волосковець [5], С. В. Бендас [6], О. О. Охріменко [7], В. В. Огородник [8], О. А. Грішнова [9], А. В. Лях [10], Е. В. Камишникова [11], М. А. Черноусова [12], Ж.В. Дерій [13], Г. Купалова [14], Т. Довга [15], Н. С. Орлова [4]. Розглянемо їх точки зору з позицій впровадження екологічного аспекту корпоративної соціальної відповідальності в діяльність підприємств. Так, А. Зінченко [3], Л. Бобко [1], Н. Ю. Волосковець [5], С. В. Бендас [6], О. О. Охріменко [7], В. В. Огородник [8] й О. А. Грішнова [9] серед головних критеріїв до визначення екологічної корпоративної відповідальності визначають дотримання екологічних стандартів та зобов'язань. Докладніше в табл. 1.

Таблиця 1

Критерії визначення екологічної складової КСВ [9, с. 34]

Критерії	Ознаки екологічної корпоративної відповідальності
1	2
Дотримання екологічних зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> – корпоративне бачення компанії повністю відповідає концепції сталого розвитку та концепції соціальної відповідальності; – захист та відновлення природного середовища визначені стратегічними пріоритетами компанії; – усвідомлення того, що економічна система функціонує в межах екосистеми, яка є обмеженою; – компанія дотримується та діє відповідно до вимог екологічного законодавства; – компанія відповідає за збитки, які завдані довкіллю; – заохочується корпоративна культура, що заснована на екологічних цінностях.

Закінчення табл. 1

1	2
Енергетичний та сировинний менеджмент	<ul style="list-style-type: none"> – ефективне використання природних ресурсів; – створення та використання відновлюваної енергії та матеріалів; – компанія керується системним мисленням у своїй діяльності; – компанія намагається мінімізувати викиди вуглекислого газу (якщо це є профілем діяльності); – здійснюється постійний аналіз екологічних досягнень та пошук нових екологічних рішень; – компанія постійно здійснює аналіз екологічних витрат та переваг.
Ефективне залучення зацікавлених сторін	<ul style="list-style-type: none"> – компанія інформує місцеві громади та органи влади про екологічні наслідки своєї діяльності; – компанія враховує думки та побажання зацікавлених сторін під час розроблення та реалізації власних проектів; – діяльність компанії є прозорою, зокрема щодо інформації про вплив її діяльності на довкілля; – компанія відповідає перед громадою та іншими зацікавленими особами за свою діяльність, а також за дії, вчинені у минулому; – компанія постійно аналізує та регулярно звітує про вплив своєї діяльності на навколишнє середовище.

Друга група авторів вбачає основний зміст екологічного аспекту корпоративної соціальної відповідальності в необхідності розроблення комплексу заходів для підвищення рівня ефективності екологічно відповідальних практик у галузі КСВ підприємств. До цієї групи належать такі автори, як: А. В. Лях, [10], Е. В. Камишникова [11], М. А. Черноусова [12].

Третя група вчених відокремлює необхідність посилення роботи із нефінансовою звітністю. Так, Ж.В. Дерій [13], Г. Купалова [14], Т. Довга [15] досліджують екологічну складову нефінансових звітів (рис. 1).

На жаль, немає єдиного універсального комплексу заходів щодо зниження негативного впливу або його компенсації на навколишнє середовище від діяльності підприємств, який би враховував всі перераховані напрями, що є важливими для сьогодення.

Невирішені складові загальної проблеми. Сучасне поширення досліджень питань екологічного аспекту корпоративної соціальної відповідальності викликає необхідність визначення та застосування в програмах КСВ основних напрямів впровадження та конкретних заходів, що матимуть позитивні наслідки для АТП.

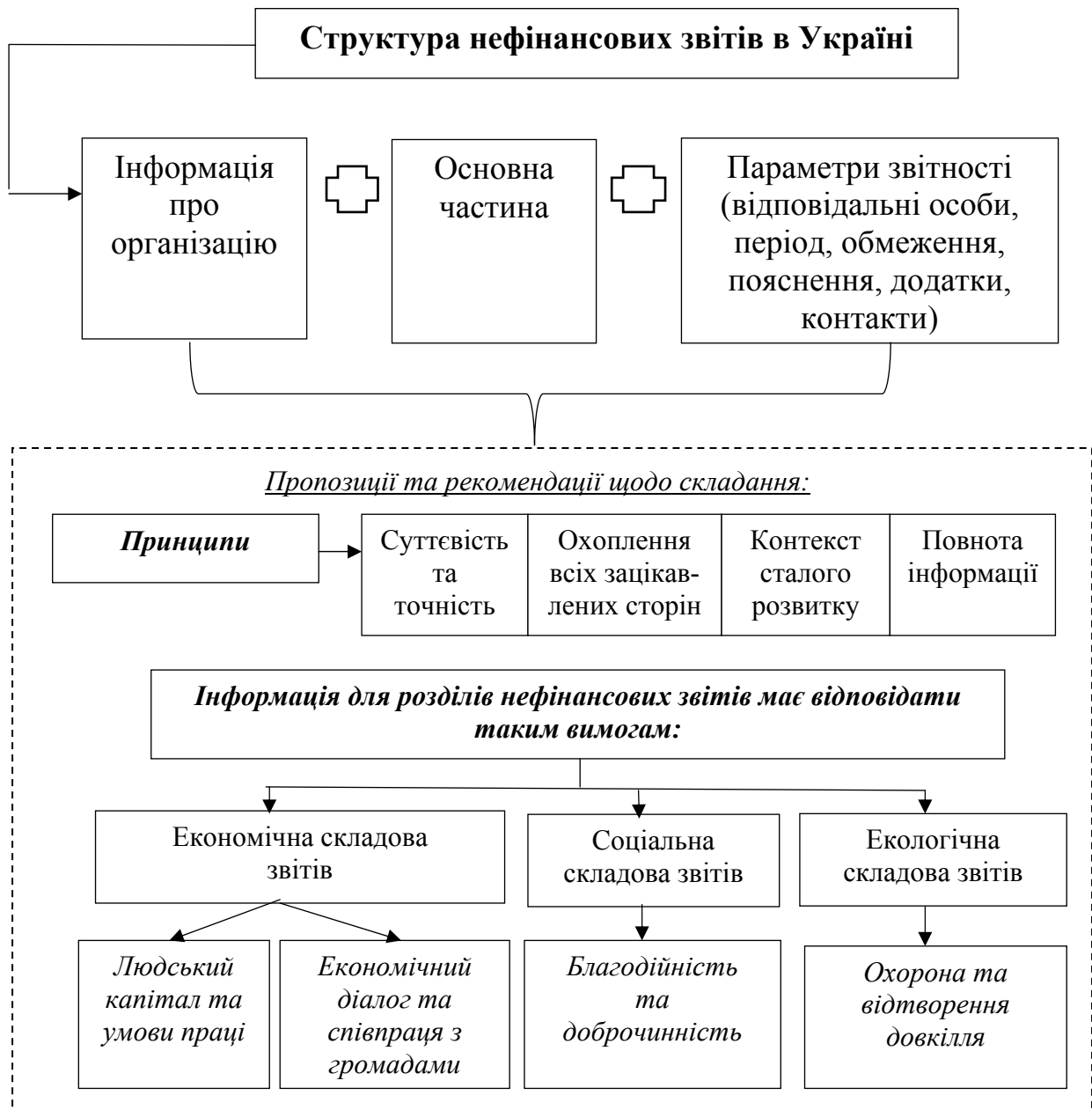

Рис. 1. Стан та напрями вдосконалення процесу складання нефінансових звітів в Україні [15, с. 53].

Формулювання мети статті полягає в обґрунтуванні теоретичних основ корпоративної та індивідуальної екологічної

соціальної відповідальності, визначенні факторів впливу на екологічну безпеку підприємств та впровадженні ефективних заходів щодо зниження впливу діяльності підприємств автомобільного транспорту або його компенсації для навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке підприємство повинно дотримуватися вимог щодо екології, добровільно та відповідально вживати заходів із збереження та покращення навколишнього середовища, також брати активну участь у просуванні концепції сталого розвитку в суспільстві.

Етапи досягнення встановленої мети (рис. 2):

1 Аналіз власного екологічного втручання підприємства

1.1 внутрішній екологічний аналіз. Здійснюється аналіз організації роботи підприємства безпосередньо в офісній частині (організація роботи співробітників, закупівля необхідних засобів, пересування працівників та організація їхнього харчування);

1.2 екологічний аналіз зовнішньої профільної діяльності підприємства (аналіз екологічної складової послуги PEF і підприємства OEF).

2 Мінімізація (компенсація) власного екологічного втручання підприємства

2.1 внутрішня мінімізація – організація роботи підприємства згідно з принципами «Зеленого офісу»:

- оптимізація використання ресурсів (вода, електроенергія);
- стійка організація робочих місць (канцтовари, використання паперу, документообіг);
- раціональна організація харчування та відпочинку працівників (продукти місцевого виробництва та безпечного складу);
- «зелена закупівля» (канцтовари, організаційна техніка, корпоративні подарунки);
- зменшення створення відходів (відокремлене збирання та вивезення відходів, зокрема небезпечних);
- стійка транспортна логістика;
- навчання співробітників;

2.1 мінімізація і компенсація впливу профільної діяльності підприємства на зовнішнє середовище (заходи зі зниження впливу на навколишнє середовище на всіх етапах виробництва продукції та надання послуг:

- впровадження ресурсозберігальних технологій під час виробництва продукції;

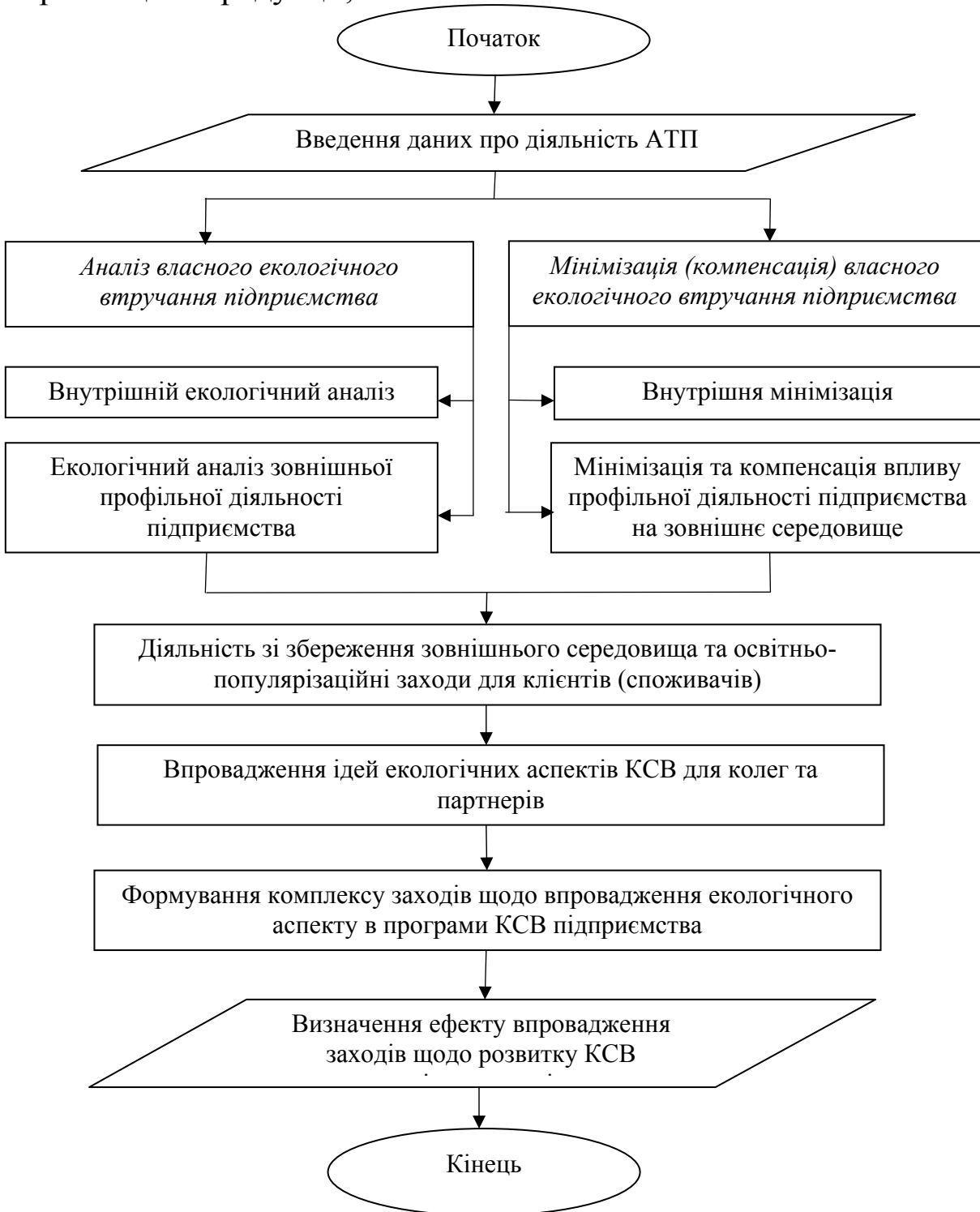

Рис. 2. Схема алгоритму впровадження екологічної складової в програми впровадження КСВ підприємства

- зменшення створення відходів (zero-waste, варіанти використання браку, залишків виробництва);

- використання екологічно-дружніх та безпечних матеріалів;
- екологічна сертифікація продукції та послуг;
- екологічна сертифікація підприємства.

3 Освітньо-популяризаційні заходи для клієнтів (споживачів):

- організація публічних екологічно орієнтованих заходів;
- участь громадськості в розробленні екологічних інновацій та покращенні наявної продукції та послуг;

- екологічно-дружні посили в публічній політиці підприємства.

4 Діяльність зі збереження зовнішнього середовища:

- реалізація програм зі збереження біорізноманітності та видів, що зникають;
- екологізація міського простору;
- допомога екологічним організаціям.

5 Впровадження ідей екологічних аспектів КСВ для колег та партнерів:

- підготовка публічного звіту про успіхи реалізації КСВ на підприємстві (нефінансова звітність);
- підготовка публікації про можливості ведення бізнесу відповідно до концепції стійкого розвитку та охорони навколишнього середовища (екологічний блок КСВ);
- проведення семінарів або круглих столів, присвячених питанням ведення бізнесу відповідно до концепції стійкого розвитку та охорони навколишнього середовища.

Таким чином, пропонуються такі заходи: створення спеціального відділу КСВ; впровадження системи комплаєнс-контролю; запровадження курсів з навчання персоналу основам КСВ; зустрічі для зібрання коштів на благодійну діяльність; участь в молодіжних ярмарках вакансій; освітлення в ЗМІ всіх заходів підприємства; участь у благодійних фондах, спрямованих на збереження здоров'я нації (Фонд Олени Пінчук «АНТИСНІД», благодійний фонд «Педіатри проти раку», Фонд Віктора Пінчука тощо (табл. 2).

Ми пропонуємо підприємствам поєднувати внутрішній екологічний напрям розвитку програми впровадження КСВ та зовнішній філантропічний напрям, тому більш детально охарактеризуємо їхні заходи. Ефективність від впровадження запропонованих заходів наведено в табл. 3.

Таблиця 2

Аналіз заходів «Ідеальний офіс – другий дім»

Напрями впровадження	Характеристика заходів	Позитивні наслідки для підприємства
1	2	3
Зелений офіс		
1. Впровадження екологічного менеджменту	<ul style="list-style-type: none"> - дотримання вимог природоохоронного законодавства й національних стандартів; - план заходів, спрямованих на поліпшення екологічних характеристик компанії; - вибір постачальників з дотриманням ними природоохоронного законодавства; 	<ul style="list-style-type: none"> - охорона навколишнього середовища; - екологічно чиста продукція. - імідж екологічно відповідальної компанії.
2. Впровадження енергозберігальних технологій	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення світлодіодів, систем автоматичного контролю освітлення, датчиків руху, фотореле, реле з таймером, вимикачі з затримкою часу тощо; 	<ul style="list-style-type: none"> - економія електроенергії до 40 %; - окупність – 1–4 роки; - імідж екологічно відповідальної компанії.
3. Економія електроенергії на рівні колективу	<ul style="list-style-type: none"> - Вимкнення освітлення, яке не використовується; - своєчасне очищення від пилу плафонів і ламп; - максимальне використання природного освітлення; - налаштування комп'ютера на підтримку режиму очікування; - напикінці робочого дня вимкнення оргтехніки та інших електроприладів; - проведення енергоаудиту. 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження витрат на електроенергію до 30–40 %; - окупність – 2–3 роки. - імідж екологічно відповідальної компанії.
4. Впровадження теплозберігальних технологій	<ul style="list-style-type: none"> - обладнання радіаторів терморегуляторами; - встановлення тепловідбивачів за опалювальними приладами; - утеплення приміщень, замінення вікон сучасними склопакетами; - встановлення приладів обліку споживання тепла; 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження витрат на опалення до 30 %. - окупність – 1–2 роки.
5. Рациональне використання ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> - використання офісного і туалетного паперу з вторинної сировини; - здійснення в офісі роздільного збирання відходів; - під час вибору оргтехніки та інших електроприладів орієнтування на екологічний рейтинг виробників електроніки; - відмова від використання одноразових пластикових товарів; 	<ul style="list-style-type: none"> - рациональне використання відходів і ресурсів
6. Впровадження водозберігальних технологій	<ul style="list-style-type: none"> - оснащення кранів аераторами; - перехід на сенсорні змішувачі або ричагові крани; - використання посудомийної машини; - оснащення унітазів бачками з двома режимами змивання; 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження витрат на воду до 40 % - окупність – 1–2 роки.

Закінчення табл. 2

1	2	3
7. Хімічна безпека	<ul style="list-style-type: none"> - використання безпечних засобів побутової хімії; - відмова від використання полівінілхлориду (ПВХ); 	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення захисту навколишнього середовища та підвищення якості продукції; - запобігання захворювань працівників.
8. Екологічна освіта працівників	<ul style="list-style-type: none"> - ознайомлення з екологічною політикою, планом екологічних заходів; - тренінги/навчання персоналу основам енергозбереження; - розміщення інформаційних плакатів щодо необхідності економії паперу поруч з оргтехнікою, «нагадування» вимикати настільну лампу і монітор; 	<ul style="list-style-type: none"> - турбота про охорону праці на робочому місці; - економія ресурсів компанії.
12. Перехід на власну сонячну енергію та продаж надлишкової енергії за «зеленим тарифом»	<p>Сонячна міні-електростанція на території підприємства</p> <p>Сонячні електростанції (панелі) можна встановити на дахах офісів та складів. Енергію підприємству доцільно використовувати для нагрівання води та для роботи електричних приладів. Ідальні, душеві, басейни, банний комплекс та інші приміщення, для яких потрібна електроенергія, можуть живитися енергією сонця. Вони швидко окупаються, тобто є можливість економити кошти протягом наступних років. Надлишки, що надходять до мережі, держава купує за курсом євро, що страхує інвесторів від ризиків. На сьогодні це 0,168 євро. До 2030 року триває дія закону про «зелений тариф». Нині сонячна електростанція під «зелений тариф» є однією з найвигідніших інвестицій для підприємців, які володіють достатньою кількістю незадіяних площ. Сонячні електростанції вважаються самоочисними дощем і снігом. Вони не вимагають особливого догляду. В орендованих офісах можна використовувати сонячні жалюзі. Стандартне вікно, обладнане ними, може виробляти до 100 кВт електроенергії на місяць. Вартість таких жалюзі буде складати приблизно 300 \$ зі встановленням;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - зниження витрат на електроенергію до 70 %; - окупність – 6–7 років; - охорона навколишнього середовища; - додаткові доходи від продажу електроенергії державі («зелений тариф»); - автономність роботи станції.
13. Будівництво комплексу відпочинку для співробітників і клієнтів компанії	<p>Комплекс оздоровлення та відпочинку</p> <p>Будівництво спортзалу, банного комплексу, купальні, майданчика для барбекю та відпочинку на свіжому повітрі, придбання столів для малого тенісу. Цей комплекс дозволить співробітникам у вільний від праці час (у вихідні дні) відпочивати разом з родинами, а також запрошувати на відпочинок і обговорення угод партнерів підприємства (споживачів, постачальників, суб'єктів ринкової інфраструктури тощо);</p>	<ul style="list-style-type: none"> - налагодження взаємовідносин з клієнтами; - збільшення кількості укладених угод; - збільшення обсягів продажу; - зростання лояльності до підприємства; - зростання продуктивності праці; - зниження рівня фізичної втоми працівників; - поліпшення соціально-психологічного клімату в колективі

Ефект від впровадження запропонованих заходів

Заходи	Ефект			
	Економічний	Науково-технічний	Соціальний	Екологічний
<i>Зелений офіс</i>	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення прибутку за рахунок: <ol style="list-style-type: none"> 1) застосування ефективних технологій; 2) зменшення експлуатаційних витрат; - підвищення кадрового потенціалу працівників; 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення питомої ваги нових прогресивних технологій; 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення умов праці для співробітників; - зниження соціальної напруги; - підвищення престижу організації для стейкхолдерів; - підвищення рівня лояльності персоналу; 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення санітарно-гігієнічних норм для співробітників; - економія паливно-енергетичних ресурсів. - зниження водо- та теплоспоживання офісу, зменшення паперу; - контроль над ресурсами; - підвищення якості води та повітря в офісі; - зниження забрудненості і шуму в офісі; - покращення загальної екологічної ситуації на підприємстві за рахунок модернізації виробництва та впровадження природозахисних технологій; - покращення здоров'я місцевого населення.
<i>Сонячна міні-електростанція на території підприємства</i>	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення витрат на сплату за електроенергію; - прибуток від продажу надлишкової електроенергії; 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення питомої ваги нових прогресивних «зелених» технологій на підприємстві; 	<ul style="list-style-type: none"> - соціальна значення підприємства для стейкхолдерів; 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення рівня екологічності виробничого процесу; - використання дешевої та поновлюваної енергії (ресурсозбереження).
<i>Комплекс оздоровлення та відпочинку</i>	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення прибутку за рахунок збільшення обсягів замовлень; - збільшення лояльності до підприємства з боку стейкхолдерів; - підвищення продуктивності праці робітників. 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення матеріально-технічної бази; 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення умов праці співробітників; - покращення соціально-психологічного клімату в організації; - зміцнення зв'язків з партнерами. - додаткові робочі місця для догляду за комплексом; 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення здоров'я та самопочуття працівників, партнерів та інших стейкхолдерів.

Дослідження, проведені на кафедрі менеджменту ХНАДУ, дозволять запровадити програму «Зелений офіс» у діяльність автотранспортного підприємства. Завдяки цій програмі підвищується психологічний клімат колективу, покращується здоров'я та самопочуття персоналу, а отже, зростає ефективність роботи. Впровадження енерго-, тепло- та водозберігальних технологій дозволить скоротити значний обсяг витрат. Перехід на власну сонячну енергію та продаж надлишкової енергії за «зеленим тарифом» дозволить не тільки економити власні кошти, а й отримувати додатковий прибуток. Будівництво комплексу відпочинку для співробітників і клієнтів компанії має подвійний ефект: оздоровлення персоналу та залучення постійних клієнтів. Адже це гарна нагода поза офісом та робочим кабінетом обговорити бізнес-ідеї, угоди та інші робочі моменти.

Висновки. Результатом дослідження є вдосконалення програми впровадження корпоративної соціальної відповідальності в діяльність автотранспортного підприємства.

Було систематизовано пілотні проекти для підприємства за напрямками відповідальності та групами зацікавлених сторін, інтереси яких було задоволено. Визначено головні напрями розвитку програми КСВ (поєднання двох напрямів: внутрішнього екологічного та зовнішнього філантропічного), розроблено конкретні заходи, визначено ефект від їх впровадження.

Література

1. Бобко Л. Сучасний стан та перспективи розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 2. С. 41–47.
2. Бондаренко С. М. Корпоративна соціальна відповідальність у концепції загального управління якістю на підприємствах легкої промисловості України. *Економічний простір*. 2016. № 105. С. 154–163.
3. Зінченко А., Саприкіна М. Розвиток КСВ в Україні: 2010–2018. Київ: Видавництво «Юстон», 2017. 52 с.
4. Орлова Н. С., Харламова А. О. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: монографія. Донецьк: Издательство, 2014. 250 с.
5. Волосковець Н. Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Наукові*

праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 125–130.

6. Бендас С. В. Екологічна відповідальність як складова соціальної відповідальності. *VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»*. 2017. С. 38–39. URL: <https://economics.opu.ua/files/science/men/2017/38.pdf>.

7. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.

8. Огородник В. В. Вплив екологічного компонента соціальної відповідальності на економіку країни. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2015. Вип 7. С. 612–616.

9. Грیشнова О. А., Думанська В. П. Екологічний вектор соціальної відповідальності. *Економіка і управління*. 2011. № 3. С. 32–38.

10. Лях А. В., Суюсанова Е. Л. Экологический аспект корпоративной социальной ответственности предприятий металлургической отрасли. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наукових праць. Маріуполь: ПДТУ*, 2011. Т. 2. С. 217–222.

11. Камишникова Е. В. Аналіз екологічних аспектів корпоративної соціальної відповідальності в об'єднаннях підприємств України. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 4. С. 205–210.

12. Черноусова М. А., Борема А. С. Экологический аспект развития корпоративной социальной ответственности в условиях глобализации мировой экономики. *Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*. 2014. № 2. С. 415–420.

13. Дерій Ж. В., Зосименко Т. І. Екологічна компонента корпоративної соціальної відповідальності: світовий досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 11(185). С. 278–290.

14. Купалова Г., Матвієнко Т. Екологічна звітність підприємств як складова національної інформаційної системи з охорони довкілля. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка*. 2012. Вип. 142. С. 12–16.

15. Довга Т. Формування екологічної звітності сміттєпереробних підприємств. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка*. 2012. Вип. 143. С. 50–53.

References

1. Bobko L. (2016). Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v Ukrayini [The current state and prospects of development of corporate social responsibility in Ukraine.]. *Efektivnist*

derzhavnoho upravlinnya. Public administration efficiency. Vip. 1/2 (46/47), 2, 41-47. [in Ukrainian].

2. Bondarenko S. M. (2016). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist u kontseptsii zahalnoho upravlinnya yakisty na pidpryyemstvakh lehkoyi promyslovosti Ukrayiny [Corporate Social Responsibility in the Concept of General Quality Management at Light Industry Enterprises of Ukraine]. *Ekonomichnyy prostir. Economic space*, 105, 154–163. [in Ukrainian].

3. Zinchenko A. & Saprykina M. (2017). *Rozvytok KSV v Ukrayini: 2010–2018 [Development in Ukraine: 2010–2018]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Yuston». [in Ukrainian].

4. Orlova, N. S. & Kharlamova A. O. (2014). *Kontseptualni zasady korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v Ukrayini: Monohrafiya [Conceptual principles of corporate social responsibility in Ukraine: monograph]*. Donetsk: Yzdatelstvo. [in Ukrainian].

5. Voloskovets N. Yu. (2010). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist pidpryyemstv yak osnova innovatsiynoho rozvytku suchasnoyi ekonomiky [Corporate social responsibility of enterprises as a basis for innovative development of modern economy]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. Scientific papers of Kirovograd National Technical University. Economic sciences*, 17, 125–130. [in Ukrainian].

6. Bendas S. V. (2017). Ekolohichna vidpovidalnist yak skladova sotsialnoyi vidpovidalnosti [Environmental responsibility as a component of social responsibility]. *VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Aktualni problemy teorii ta praktyky menezhmentu» - VI International scientific-practical conference «Actual problems of management theory and practice»*, 38–39. Retrieved from: <https://economics.opu.ua/files/science/men/2017/38.pdf>. (Accessed 06 march 2020). [in Ukrainian].

7. Okhrimenko O. O. & Ivanova T. V. (2015). *Sotsialna vidpovidalnist [Social responsibility]*. Kyiv: Natsionalnyy tekhnichnyy universytet Ukrayiny «Kyyivskyy politekhnichnyy instytut». [in Ukrainian].

8. Ohorodnyk V. V. (2015). Vplyv ekolohichnoho komponenta sotsialnoyi vidpovidalnosti na ekonomiku krayiny [The impact of the environmental component of social responsibility on the economy of the country]. *Mykolayivskyy natsionalnyy universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho. Mykolaiv National University Sukhomlinsky*, 7, 612–616. [in Ukrainian].

9. Hrishnova O. A. & Dumanska, V. P. (2011). Ekolohichnyy vektor sotsialnoyi vidpovidalnosti [Environmental vector of social responsibility]. *Ekonomika i upravlinnya – Economics and Management*, 3, 32–38. [in Ukrainian].

10. Lyakh A. V. & Suyusanova E. L. (2011). Їkolohycheskyy aspekt korporatyvnoyi sotsialnoyi otvetstvennosti predpryyatyy metallurhycheskoy otrasly [Environmental aspect of corporate social responsibility of metallurgical enterprises]. *Mariupol: Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta*

intelektualnoyi vlasnosti: zbirnyk naukovykh prats / PDTU – Mariulop: Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: Collection of Scientific Papers / PDTU, 2, 217–222. [in Ukrainian].

11. Kamyshnykova E. V. (2017). Analiz ekolohichnykh aspektiv korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v obyednannyakh pidpryyemstv Ukrayiny [Analysis of environmental aspects of corporate social responsibility in associations of Ukrainian enterprises]. *Ekonomichnyy analiz. Economic analysis*, 27, 4, 205–210. [in Ukrainian].

12. Chernousova M. A. & Borema A. S. (2014). Ekologicheskiy aspekt razvitiya korporativnoyi sotsial'noyi otvetstvennosti v usloviyakh globalizatsii mirovoy ekonomiki [The environmental aspect of the development of corporate social responsibility in the context of globalization of the global economy]. *Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazey i privlecheniya inostrannykh investitsiy: regional'nyy aspekt. Problems of developing foreign economic relations and attracting foreign investment: regional aspect*, 2, 415–420. [in Russian].

13. Deriy Zh. V. & Zosymenko T. I. (2016). Ekolohichna komponenta korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti: svitovyy dosvid ta ukrayinski realiyi [Environmental Component of Corporate Social Responsibility: World Experience and Ukrainian Realities]. *Aktualni problemy ekonomiky. Current problems of the economy*, 11(185), 278–290. [in Ukrainian].

14. Kupalova H. & Matviyenko T. (2012). Ekolohichna zvitnist pidpryyemstv yak skladova natsionalnoyi informatsiynoyi systemy z okhorony dovkilliya [Ecological reporting of enterprises as a component of the national environmental information system]. *Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 142, 12–16. [in Ukrainian].

15. Dovha T. (2012). Formuvannya ekolohichnoyi zvitnosti smittyepererobnykh pidpryyemstv [Formation of environmental reporting of waste processing enterprises]. *Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 143, 50–53. [in Ukrainian].

ENVIRONMENTAL ASPECT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISES

BOCHAROVA N., Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor, Department of Management, Kharkiv National Automobile and Highway University, Ya. Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, ORCID 0000-0003-4371-0187

Abstract. The article explores global trends in the development of corporate social responsibility (CSR), with particular emphasis on its environmental dimension. The basic stages

(assessment of own environmental intervention of the enterprise, minimization (compensation) of own environmental intervention of the enterprise, educational and promotional activities for clients (consumers), activities for environmental protection, implementation of ideas of environmental aspects of CSR for colleagues and partners) are analyzed and the algorithm of introduction of environmental component in the program of CSR implementation at the enterprise is proposed. Measures based on the Green Office principles have been developed to improve the environmental policy of the enterprise and reduce its environmental impact. The use of non-financial reporting and Ideal Office-Second-House measures at the enterprise will promote transparency and completeness of disclosure of information about the environmental performance of the enterprise, accelerate reporting to government bodies, improve the working conditions of employees, increase the efficiency of workers and reduce number of mistakes when calculating financial indicators, therefore reducing fines, supplementing economic, social and environmental indicators of non-financial reporting, and understanding the indicators of environmental reports by shareholders, enterprises, contractors, potential investors and other stakeholders. The result of the study is to improve the corporate social responsibility program of the enterprise. Pilot projects were proposed for the enterprise by the areas of responsibility and by stakeholders groups whose interests were met. The main directions of CSR program development (combination of two directions: internal environmental and external philanthropic) were chosen, concrete measures were developed, the effect of their implementation was determined.

***Key words:** the concept of environmental responsibility, corporate environmental responsibility, standards, Green Office, non-financial reporting.*

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

БОЧАРОВА Н. А., кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, ул. Я. Мудрого, 25, г. Харьков, Украина, 61002.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, ORCID 0000-0003-4371-0187

***Аннотация.** В статье исследованы глобальные тренды развития корпоративной социальной ответственности (КСО) с акцентом на ее экологическом аспекте. Проанализированы основные этапы и предложен алгоритм внесения экологической составляющей в программу внедрения КСО на предприятии. Разработаны мероприятия, основанные на принципах «Зеленого офиса», необходимые для улучшения экологической политики предприятия и снижения влияния его деятельности на окружающую среду. Результатом исследования является совершенствование программы внедрения корпоративной социальной ответственности в деятельность предприятия. Предложены пилотные проекты для предприятия по направлениям ответственности и группам заинтересованных сторон, интересы которых были удовлетворены, определен эффект от их внедрения.*

***Ключевые слова:** концепция экологической ответственности, корпоративная экологическая ответственность, стандарты, «Зеленый офис», нефинансовая отчетность.*